

HİTİT SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Hitit Journal of Social Sciences

e-ISSN: 2757-7949

Cilt | Volume: 18 • Sayı | Number: 1

Nisan | April 2025

Galatia Bölgesi'nde bir Bizans Yerleşimi: Mahkemeağcin

A Byzantine Settlement in the Galatia Region: Mahkemeağcin

Mehmet SEVİM

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Arkeolog,

Ankara, Türkiye

Ankara Anatolian Civilizations Museum, Archaeologist,

Ankara, Türkiye

mehmetsevim6606@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5595-8908>

Emine SÖKMEN ADALI

Corresponding Author | Sorumlu Yazar

Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler

Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

Social Sciences University of Ankara, Faculty of Social Sciences

and Humanities, Department of Anthropology, Ankara, Türkiye

emine.sokmen@asbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5747-8193>

<https://ror.org/025y36b60>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 13.09.2024

Kabul Tarihi | Accepted: 21.02.2025

Yayın Tarihi | Published: XX.04.2025

Atıf | Cite As

Sevim, M., & Sökmen Adalı, E. (2025). Galatia Bölgesi'nde bir Bizans Yerleşimi: Mahkemeağcin. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 152-169. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1549866>

Yazar Katkıları: %50-%50

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler-yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: husbededitor@hitit.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsbd>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Author Contributions: 50%-50%

Review: Single anonymized-Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review. It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: husbededitor@hitit.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsbd>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

A Byzantine Settlement in the Galatia Region: Mahkemeağcin

Abstract

Mahkemeağcin is a significant Byzantine settlement in the Galatia region, known for its volcanic landscape and tuff rocks, which attracted settlers due to their easy workability. The history of Mahkemeağcin and its surroundings can be traced through archaeological and archival data. The area was under Galatian influence and continued to host Galatian communities during the Roman Imperial period, evidenced by a 2nd century CE inscription naming the Galatian leader Ortiagon who lived during the 2nd century BCE. During the Byzantine period, the nearby major center of Ankyra (Ankara) played a crucial administrative and military role. The region's economy was primarily based on agriculture and trade. Mahkemeağcin comprises a complex of around 21 rooms, including religious, administrative, and production areas. Grape processing and wine production facilities reflect the advanced agricultural methods of the Byzantine period. Moreover, there is a possible connection between Mahkemeağcin and the Legna station mentioned in the Tabula Imperii Byzantini (TIB) sources, whose exact location has not yet been identified. The site's proximity to the ancient road network suggests that Mahkemeağcin held a strategic position not only in terms of production but also in logistics and trade. The region's agricultural and economic significance persisted into the Ottoman period. Ottoman archival records indicate that from the 15th century onwards, Mahkemeağcin was part of a foundation (waqf) established by Turasan Bey. According to the 1463 tax register (tahrir defteri), the entire village—referred to as Akçain/Ağcain—was allocated to support the needs of religious buildings such as a mosque, a zawiya, and a türbe affiliated with the waqf. The documents also record individuals such as Mihal, his father Yorgi, his daughter Gerne, and his wife Mariye as slaves bound to the foundation. These records reveal that Mahkemeağcin functioned not merely as a rural settlement in the Ottoman period, but also as a component within a broader religious and economic network. Mahkemeağcin is a vital part of Galatia's historical and cultural heritage but has suffered significant damage due to natural and human-induced factors. The vulnerability of the tuff rock to weathering has resulted in the partial or complete collapse of several structures, particularly those exposed to rain and sunlight. These damages threaten not only the physical integrity of the site but also its cultural heritage value and archaeological potential. This study emphasizes the historical and cultural importance of Mahkemeağcin as an example of rural Byzantine settlement in Anatolia. It calls for urgent conservation and restoration efforts, as well as further detailed scientific investigation. Preserving Mahkemeağcin is crucial not only for understanding regional settlement dynamics across antiquity and the medieval period, but also for enhancing the site's visibility and integrating it into broader heritage and tourism strategies aimed at sustainable regional development.

Keywords: Ankara, Mahkemeağcin, Kaya yerleşimi, Bizans Dönemi

Galatia Bölgesi'nde bir Bizans Yerleşimi: Mahkemeağcin

Öz

Mahkemeağcin, Orta Anadolu'da yer alan Galatia Bölgesi'nin önemli Bizans yerleşimlerinden biridir. Volkanik kökenli tüf kayaların yoğun olduğu bu coğrafya, özellikle Bizans döneminde yerleşimcilerin ilgisini çekmiş; kolay işlenebilir yapısı sayesinde geniş çaplı kaya oyma mimarisinin gelişmesine olanak tanımıştır. Arkeolojik kazılar ve arşiv kaynakları, Mahkemeağcin'in tarihsel süreçteki çok katmanlı kimliğini ortaya koymaktadır. Yerleşim alanı, özellikle Galatlar'ın etkisinde şekillenmiş, ardından Roma İmparatorluk döneminde de Galat kökenli toplulukların varlığını sürdürdüğü bir merkez olmuştur. Bu durum, Mahkemeağcin'e oldukça yakın bir konumda bulunan ve MS 2. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta, MÖ 2. yüzyılda yaşamış Tolistobogii kabilesi lideri Ortiagon'un adına rastlanmasıyla epigrafik olarak da desteklenmektedir. Bizans döneminde Mahkemeağcin'in en yakınındaki büyük kent olan Ankyra (günümüzde Ankara), bölgenin dini, idari ve askeri merkezi olarak işlev görmüştür. Bu bağlamda Mahkemeağcin de, yaklaşık 21 kaya oyu mekândan oluşan yapısıyla, dönemin kırsal kompleks örneklerinden biri olarak öne çıkar. Söz konusu yapılar arasında dini amaçlı şapel, idari alanlar, konaklama odaları ve üzüm işlikleri yer almaktadır. Özellikle üzüm işlikleri ve şarap yapımına dair teknik donanım, Bizans döneminde bölgede gelişmiş tarım faaliyetlerinin sürdürüldüğünü göstermektedir. Ayrıca, Tabula Imperii Byzantini (TIB) kaynaklarında adı geçen ve konumu tam olarak tespit edilememiş olan Legna istasyonu ile Mahkemeağcin arasında olası bir bağlantı söz konusudur. Bölgenin antik yol güzergâhına yakın konumu, Mahkemeağcin'in yalnızca üretim değil, aynı zamanda lojistik ve ticaret açısından da stratejik bir noktada yer aldığını düşündürmektedir. Yerleşim, Osmanlı döneminde de kullanım görmüş ve bu döneme ait seramik, lüle gibi küçük buluntularla belgelenmiştir. Osmanlı arşiv kayıtları, Mahkemeağcin'in 15. yüzyıldan itibaren Turasan Bey tarafından kurulan bir vakfın mülkiyetinde olduğunu göstermektedir. 1463 tarihli tahrir defterinde Akçain/Ağcain adıyla anılan köyün tamamı, vakfa bağlı olarak cami, zâviye ve türbe gibi dini yapıların ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahsis edilmiştir. Belgelerde, bölgede yaşayan Mihal, babası Yorgi, kızı Gerne ve eşi Mariye gibi kişilerin vakfa tabi köleler olarak geçtiği görülmektedir. Bu veriler, Mahkemeağcin'in Osmanlı döneminde yalnızca bir kırsal yerleşim değil, aynı zamanda dini ve ekonomik bir ağın parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde Mahkemeağcin ciddi doğal ve insan kaynaklı

tahribatlara maruz kalmış durumdadır. Tüf kayaların dış etkenlere karşı dayanıksızlığı nedeniyle yapılar büyük ölçüde zarar görmüş, bazı odaların ön cepheleri tamamen çökmüştür. Bu durum, yerleşimin hem kültürel miras değeri hem de arkeolojik potansiyeli açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu çalışmada Mahkemeağcin'in önemi vurgulanmış ve ileride kapsamlı bilimsel araştırma yapılmasının gereğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Mahkemeağcin, Kaya yerleşimi, Bizans Dönemi

Giriş

İnsan, çağlar boyunca içinde yaşadığı çevreleri ihtiyaçlarına göre sürekli değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Peyzaj her daim bir devinim halindedir. Kayalık peyzajlar, özellikle de işlemeye müsait olan kayalardan oluşan bu doğal çevreler yaşam alanları, dini alanlar ve tarım için kullanılabilir mekanlar haline getirilmiştir. Özellikle Orta Anadolu'da Bizans döneminde oldukça sık rastlanan kaya yerleşimleri buna örnek olarak verilebilir. Bu yerleşimler, Bizans halkının doğal peyzajı nasıl dönüştürdüğünü ve ihtiyaçlarına göre nasıl uyarladığını, insanların doğa üzerindeki kontrol ve manipülasyon kapasitesini göstermektedir. Doğal kayaların oyularak yaşam alanları ve dini yapılar oluşturulması, peyzajın şekillendirilmesi sürecinin bir parçasıdır. Bizans döneminde sıklıkla rastlanan kaya yerleşimleri, insan yaratıcılığı, kültürel direnç ve çevresel adaptasyonun kesişimini temsil etmekte, toplumların doğal peyzajla nasıl etkileşime geçtiğini ve bunu nasıl dönüştürdüğünü anlamak için önemli bilgiler sunmaktadır. Mahkemeağcin yerleşimi de bu anlamda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Mahkemeağcin, Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinde, Galatia Bölgesi'nde yer alan Ankyra'nın Bizans dönemine ışık tutan önemli bir yerleşimdir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından kurtarma kazıları neticesinde arkeolojik bilgilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Müze ayrıca, yerleşimin yer aldığı tüf kaya bloğunun korunmasına ve çevre düzenlemesine dönük olarak çalışmalar da yürütmektedir. Mahkemeağcin'in tarihi, arkeolojik ve arşiv verileri aracılığıyla izlenebilmekte olup, Galatlar'dan Roma İmparatorluğu'na ve Bizans dönemine kadar çeşitli kültürel etkilerin izlerini taşımaktadır. Bu çalışmada, Mahkemeağcin'in tarihsel süreçteki önemi ve mevcut durumunun detaylı bir incelemesi sunulmaktadır.

Araştırmanın önemi, Ankyra'da bir Bizans yerleşimi olan Mahkemeağcin'in tarihsel ve kültürel mirasının korunması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Yerleşim, doğal ve insan kaynaklı tahribatlar nedeniyle ciddi hasar görmüştür. Bu çalışma, Mahkemeağcin'in korunması ve restorasyonu için gerekli önlemlerin alınmasına yönelik farkındalık oluşturmaya amaçlamaktadır. Ayrıca, bölgenin daha geniş bir bilimsel incelemeye tabi tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Mahkemeağcin'in tarihsel ve kültürel önemini ortaya koymak, bölgenin korunması ve restorasyonu için gerekli adımları belirlemek ve bu sürecin bilimsel temellere dayanarak yürütülmesini sağlamak özelinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi başkanlığında yürütülen çalışmaların ilk çıktılarını içeren bu makale ile Mahkemeağcin'in bilinirliğini artırmak amaçlanmaktadır.

1. Mahkemeağcin'e Genel bir Bakış ve Bizans Dönemi'nde Mahkemeağcin

Kızılcahamam ilçesi, ormanlık alanları ve su kaynakları ile Ankara'nın Karadeniz'e açılan kapısı gibidir. Ankara-Kızılcahamam yolunun ilçeye girişindeki Kargasekmez Geçidi'nden sonra, batıya doğru ayrılan Gündül yolundan 17 km sonra Mahkemeağcin mahallesine ulaşılmaktadır. Mahkemeağcin köyü ve civarı, volkanik bölge içerisinde yer alır ve buradaki hakim kayaç türü tüftür (Koçan, 2013, s.43). Bölgenin morfolojik yapısı, Geç Oligosen- Erken Miyosen döneminde başlayan neotektonik süreçlerle şekillenmiştir. Bu dönemde meydana gelen ve

Kızılcahamam volkanikleri olarak da bilinen Galatya volkanikleri, Anadolu'daki dört ana volkanik alandan biri olarak dikkat çekmektedir (Varol ve diğerleri, 2008). Sismik olarak Mahkemeağcin yerleşimi aktif Kuzey Anadolu Fay Hattı (NAF) boyunca yer almaktadır ve bu bölge, Kızılcahamam Volkanik Kompleksi veya Galatya Volkanik Provensi (GVP) olarak bilinen Neojen volkanik kayalarla kaplıdır (Kazancı ve diğerleri, 2022, s.660). Kazancı ve Suludere (2019) tarafından yapılan çalışmalarda, Galatya volkaniklerinin, bölgedeki neotektonik hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve bu süreçlerin Anadolu'nun genel tektonik yapısı üzerinde belirleyici rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Kolay işlenen yapısıyla Mahkemeağcin'deki kaya bloğu Bizans dönemi yerleşimcilerin dikkatini çekmiş ve 2000 metre karelik bir alanda yerleşim tanzimi için tuf, oyularak şekillendirilmiş ve kullanılmıştır (Resim 1).

Resim 1. Mahkemeağcin yerleşmesinin havadan görünümü

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Bölgeye ismini veren Galat sakinleri kendinden önceki egemen kültür olan Frigler'in olasılıkla arazi kullanım prensiplerini devam ettirerek, Mahkemeağcin'in de içinde bulunduğu alanlardaki verimli ovalarda ve bu ovalara açılan vadiler boyunca uzanan tahkimatlı tepeler üzerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdi (Vardar, 2005). Mahkemeağcin ve civarındaki Galat varlığına dönük olarak tespit edilmiş ve MS 2. yüzyıla tarihli bir yazıt, MÖ 2. yüzyılın en tanınmış Galat lideri Tolistobogii tetrarkı Ortiagon'un adını taşımaktadır (Resim 2).

Resim 2. Ortiagon adını taşıyan yazıt

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Yazıt, işlenen harflerin karakterinden yola çıkarak Roma imparatorluk dönemine tarihlendirilmektedir. Bu, aslında MS 2 yüzyılda özellikle Ankyra'daki yazıtlar özelinde takip edilebilen¹, toplumun Galat köklerini hatırlamalarının ifadesi olarak görülebilecek bir anlayışın ürünüdür. Yazıt, Mahkemeağcin ve civarındaki sakinlerin Ortiagon'un ailesinden gelen kabile yerleşimcileri olduğuna işaret etmektedir (Niewöhner, 2022, ss.223-225). Nitekim burası Tolistobog kabilesinin topraklarının kuzeybatısını oluşturmaktaydı. Her ne kadar Mahkemeağcin'in yakın çevresinde, Galat yerleşim dokusunu oluşturan bir kale bulunmaması olsa da yörede tespit edilmiş olan devşirme yapı taşlarının işçiliği Hellenistik bir kaleden veya İmparatorluk Dönemi'nde aileye ait prestijli bir yapıdan gelmiş olabileceklerini gösterir niteliktedir (Niewöhner, 2022, ss.223-225). Bir heykel kaidesinin üzerinde yer alan bu yazıt haliyle Galat yerleşiklerin atalarının topraklarında, takdir gören yöneticinin onurlandırılması özelinde heykelinin dikildiğinin kanıtıdır. Roma döneminde de günümüzde bu bölgenin başlıca tarımsal üretim tarım ve hayvancılık idi ve Galatlar öncesi Demir Çağı'nda ve Hellenistik dönemde de geçerli olduğuna dair arkeolojik verilere Gordion özelinde bakıldığında bu durum desteklenmektedir. Darbyshire ve Mitchell bu bağlamda bir Galat merkezi olan Gordion'dan ele geçirilmiş olan tarımsal üretime dönük aletlerin varlığına işaret ederek Galat etki alanında da yerel tarım rejiminin takip edildiğini önermektedir (2000, s.94). Tahkimatlı kalelerin yönetsel organizasyonu ile ovaların krallık tarım ekonomisine katkı sağladığı söylenebilir ki bu durum aslında Galatia ve Paphlagonia, Pontos bölgelerine hâkim olmuş yerel krallıklar için genel idari-ekonomik düzenlemedir². Galat üst düzey yönetici ve elitlerin yönetsel organizasyondaki yerine dair ipuçları da Darbyshire ve Mitchell tarafından değerlendirilmiştir (2000, ss.94-95). Mahkemeağcin yerleşimi, Galat döneminden direk izler barındırmasa da bu yazıt sadece 1 km uzakta İndibi mevkiinde bulunmuş olması nedeniyle en azından henüz tespit edilememiş Roma dönemi'nde Galat kökenli bir topluma ev sahipliği yaptığını açıkça ifade etmektedir.

¹ Bkz. Mitchell ve French, 2019; Kadioğlu, Görkay ve Mitchell, 2011.

² Mithradatlar için bkz. Sökmen, 2016.

Bizans Dönemi'nde Mahkemeağcin'e en yakın ve etkisi altında olduğu merkez Ankyra/Ankara'dır. Ankyra aynı zamanda Ortodoks piskoposluk hiyerarşisinde dördüncü sırada yer alan Galatia eklesiastik eyaletinin metropolüydü. Dördüncü yüzyılda Ankyra'da üç kilise konsili düzenlenmiştir ve 325 yılındaki Birinci Ekümenik Konsili'nin de başlangıçta burada yapılması planlanmıştır. Gotlar, Persler ve Araplar Ankyra'dan geçmişlerdir. Ancak bu olayların bir işgal veya yıkıma yol açıp açmadığı ya da böyle bir durum geliştirse bunun zamanına dair açık bir kaynak tespit edilememiştir. Ankyra, yedinci yüzyılda Opsikion Themasi'nin ve daha sonra Bukellarion Themasi'nin idari merkezi haline gelmiştir (Peshlow, 2017, s.360). Bölge idari ve askeri yönetim coğrafyasında ve dolayısıyla ticari hareketliliğin vuku bulduğu stratejik bir pozisyonda yer almaktaydı.

Tabula Imperii Byzantini'den (TIB) yola çıkarak Mahkemeağcin Yerleşmesi'nin olduğu mevkilerde Legna istasyonunun adı geçmektedir. Bu istasyon Klaudiupolis-Krateia-Ankyra yolunda Galatia sınırlarında bir yerdir ve lokasyonu henüz bilinmemektedir. TIB'in sağladığı bilgide Garus Vicus'tan 28 mil (42 km), Grentius'tan (Krintheus, TIB 4) 32 mil (48 km) uzaklıkta bulunan bu istasyon, mesafelerin çok olması nedeniyle tam olarak belirlenememiştir. Ancak, Kızılcahamam'da Çeltikçi yakınındaki Bizans ya da Selçuklu dönemi köprü kalıntısının en azından hattın geçtiği bir nokta olduğuna işaret edebileceği düşünülebilir (Belke, 1996, ss.133, 200). Mahkemeağcin de buraya 7 km. kadar uzaklıktadır. Dolayısıyla yol ağının olasılıkla üzerinde olduğu varsayılabilir.

Bizans döneminde, özellikle Orta Anadolu'da ekonomik durum tarım ve ticaret özelinde şekillenmiştir. İyi gelişmiş yol ağı, bu bölgenin ticaret ve kültürel alışveriş için bir kavşak noktası olmasını sağlamıştır. Bölgenin tarım arazileri, özellikle tahıl üretimi açısından verimliydi ve bu da yerel ekonomiyi destekliyordu. Izdebski, Mahkemeağcin'in içinde bulunduğu bölge ile Paphlagonia ve Pontos bölgelerini içeren coğrafyada geç antik dönemden itibaren Ortaçağ boyunca palinolojik veriler ışığında tarım uygulamalarını çok da değiştirecek bir etmen olmadığını, tarımsal üretimin sağladığı refahın doğrusal olup değişiklik göstermediğini vurgular. Örneğin 7.-11. yüzyıllarda bazı geç antik tarımsal faaliyetlerin kesintisiz devam ettiği ve bölge nüfusunun bir değişim göstermediğini ifade eder. Peyzajda hububat tarımı, üzüm yetiştiriciliği, fındık ağaçları ile meracılık faaliyetlerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum aslında erken modern dönem sonuna kadar bu şekilde devam etmiştir (2012, s.63).

Mahkemeağcin kaya yerleşmesi, tüf kaya kütlelerinin işlenmesi suretiyle oluşturulmuş Bizans dönemine tarihlenen ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi bünyesinde gerçekleştirilen araştırmalar ile bilim çevrelerine tanıtılan bir alandır. 2011 yılında kazı ve temizlik çalışmaları ile ilk kez yerleşim anlaşılmaya başlanmıştır. Teraslar halinde iki sıra olarak düzenlenen kaya kütleleri dini, idari ve işlik alanları olarak organize edilmiş odalardan oluşmaktadır. Üst kotta bulunan 1 ile 11 arasında numaralandırılmış yaşam alanları, idari veya dini işleve sahip mekanlar olarak inşa edilmiş olmalıdır. 12 ise iki ucu açık bir geçit gibi görünmektedir. Alt kotta 8 farklı mekan bulunmaktadır ve bu mekanlardan 3 tanesi şarap işliği yani *torcularium*'dur. Mahkemeağcin yerleşmesi kazılar neticesinde tespit edilebildiği kadarıyla toplamda 21 mekandan oluşmaktadır. Her iki kottaki mekanlar dar bir yola açılmaktadır. Özellikle üst kot, alt kotun sağladığı yükseklik farkının yarattığı teras alanına doğru açılmış mekanlar dizisinden oluşmaktadır (Resim 3). Mekanların bazıları, modern köy yerleşiminin tasarruf ettiği alanlar olması nedeniyle erişilemediğinden tam olarak belgelenememiştir. Üst

kotta bulunan mekanlardan ilki bir köy evinin altında olmasından dolayı ulaşılamamaktadır. 2 No'lu oda kısmen ayakta olup odanın giriş kısmı yıkılmıştır. Odanın karşı duvarına işlenmiş bir haç motifi yer almaktadır. 3 No'lu oda iki bölümden oluşmaktadır. Üst kotta bulunan bölümü kısmen ayakta. 3b mekanı üst terasta yer almasına rağmen alt terasa doğru yönelmiştir. Burası üst kottaki mekanın depolama alanı gibi görünmektedir. Mekanın giriş cephesinin üst tarafları ve beşit tonuzun giriş cephesine yakın bölümü kaybedilmiştir. 4 No'lu oda bir kısmı toprağa gömük ve ön kısmı tahrip olmuş bir mekandır. 5 No'lu odanın örtü ve duvarları büyük oranda kaybedilmiştir. Mekanın kuzey ve güneyde kalan yan duvarları kısmen günümüze ulaşmış olup ön (batı) cephe duvarı tamamen yok olmuştur. Üstten düşen kaya parçaları mekanın önünde ve kısmen güney yan duvar önünde yer almaktadır. Dikdörtgen bir açıklık mekana girişi sağlamaktadır ve karşı duvarda bir seki ile sol tarafta mezar odası olabilecek bir oygu (5b) bulunmaktadır. 6 No'lu oda doğu-batı doğrultusunda uzanması, duvar ve tonozundaki yoğun bezeme ve haç tasvirinden dolayı şapel olarak tanımlanmıştır. Batıdaki duvarı tamamen, güney yan duvarı ile tonoz kısımları ise kısmen yıkılmıştır. Duvar ve tonozdan kopan parçalar mekan içerisinde ve kuzey-doğu köşede mekan önünde kayaya dayanmıştır. 7 No'lu oda, tören salonu olabilir diye düşünülmektedir. Bu mekanın giriş kısmında ciddi bir göçük meydana gelmiştir. Odanın tavanı da bu göçükle birlikte yıkılmıştır. Odanın sol arkasından başlayıp sağ ön tarafına doğru uzanan kırık hat, odanın 2024 yılında gittikçe tahrip olmasına neden olmuş ve odayı ulaşılamaz hale getirmiştir (Burada sunulan fotoğraf çökmeden evvel çekilmiştir). 8 No'lu odanın, 7 No'lu oda gibi kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir mekan olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu mekanın güney duvarı tamamen, doğu ve batı yan duvarları ile beşik tonoz örtüsü ve zemini büyük oranda kaybedilmiştir. Mekanın sağlam olan arka duvarından itibaren yan duvarları, zemini ve tavanın ancak 1-2 m.lik yan duvarları günümüze ulaşmıştır. Bu mekanla ilişkili olarak sağ tarafta bulunan çıkıntılı alan 8b olarak isimlendirilmiştir ancak ne olduğu anlaşılamamaktadır. 9 No'lu odanın giriş kısmı yıkılmıştır. Bu odanın tavanında bulunan kütlenin her iki tarafında derin kırıklar bulunmaktadır ve düşme tehlikesi yaratmaktadır. 10 No'lu oda kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı olup giriş cephesi ve kapı açıklığı dahil tüm duvarlarıyla günümüze ulaşan tek mekandır. Mekanda güney duvarında yer alan boyuna dikdörtgen kapı açıklığı yuvarlak kemerlidir. Kapının doğusunda kalan duvar bölümü kaybedilmiştir. Geç dönemlerde ön kısmı duvar ile örülerek büyük ihtimalle depo olarak kullanılmıştır. 11 No'lu oda da 10 No'lu oda gibi kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı olup güneyde kalan giriş duvarı ile kısmen tonoz örtüsü kaybedilmiştir. Diğer duvar bölümleri ve tonoz örtüsü mevcuttur. Olasılıkla konaklama mekanıdır. Geç dönemlerde giriş kısmı duvar örülerek mekanın kullanımına devam edilmiştir. Bu mekanların aralarında sadece kaya üzerinde tavan kısım çıkıntılarının oldukça az oranda gözleendiği mekanlar da numaralandırılmıştır ancak bunlardan geriye bir şey kalmamıştır.

Resim 3. Yönetim Katının bulunduğu üst kot planı ve odalar

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Bizans döneminin tipik kaya oygu mimarisinin örneklerinin görüldüğü Mahkemeağcin yerleşmesindeki mekanlarda Rodley'in de farklı örneklerle açıklık getirdiği inşa süreçleri takip edilebilmektedir (1985, s.224). Oygu mimarideki ana inşaat faaliyeti kazarak, fazlalıktan kurtularak tasarıya uygun şekil vermeyi içermektedir. Bir mekanın oluşturulmasındaki ana yapısal hususlar ve ekipman bu tip mimarilerde söz konusu değildir. Oymaya yardımcı araçlar, basit iskelele, molozun taşınması için olabildiğince iş gücü ve kaliteli işçiliği ortaya koyabilecek ustaların varlığı yeterlidir. Oygu mimari, kazıldıktan sonraki süreçte düzeltilmesi zorluklarla dolu olan hatta hata olarak günümüze ulaşan aksaklıklara çok açıktır. Nitekim Rodley, Tokalı Kilise'de bu tür aksaklıkların izlerini detaylıca anlatmıştır (1985, s.225). Mahkemeağcin'de de 10 No'lu mekanın tavanında beklenmedik şekilde beliren bir taş bloğu, tavanın ahengini bozmak pahasına bırakılmak durumunda kalmıştır (Resim 4).

Resim 4. Tavanda olduğu gibi bırakılan taş blok

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Öte yandan üst kattaki yan yana bulunan 10 ve 11 no'lu kare planlı mekanlar, duvarlarında kemerli düzenlemeleri ile mütevazı ama yetenekli ustaların bir o kadar da özenerek kayaya itinayla şekil verdiğini ve tasarlandığını ortaya koymaktadır (Resim 5).

Resim 5. No 11. Konaklama Odası

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Bu alandaki gösterişli mekanlardan biri olan 6 no'lu Şapel odası oldukça iyi korunmuş beşik tonozlu bir tavana sahiptir. Mekanın duvarları diğer odalardaki düzenlemelerden daha gösterişli ve kemerli olarak tasarlanmıştır. Bu düzenlemenin örneklerine Orta Bizans Dönemi

Orta Anadolu’unda kaya oyma kiliselerde rastlanmaktadır (Evcim, 2016) (Resim 6). Odanın merkezi konumundaki duvarın ortası kısmına yerleştirilmiş olan oyma haç motifi de yine Erken Bizans’tan itibaren kiliselerin mekansal düzenlemesinde yer almıştır. Bu kattaki diğer bir oda büyük ihtimalle törensel amaçlı kullanılmış olup üçlü kemer ve merkezi konumda bir haç ile dekore edilmiştir (Resim 7). Bu oda maalesef yakın zamanda ön bölümünde olan çökme neticesinde oldukça tahrip olmuştur.

Resim 6. Şapel (No. 6)

Resim 7. Tören salonu (No. 7)

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Yukarıda yer alan odalar günlük yaşamın geçtiği alanlar, genel itibarıyla üst sınıf bir hayatın izlerini barındırmaktadır. Oldukça düz bir kaya düzlemine açılan bu oda sırası genellikle gösterişli kabul ve yaşam odaları, bir şapeli içeren elit bir evi oluşturmaktadır. Kaya yerleşiminin hemen hemen bütün mekanlarında duvarlar profilili silmeler ile yapılmış at nalı şeklinde kör kemerli süslemelere sahiptir. Bu süsleme unsurlarına Anadolu ölçeğinde birçok kaya yerleşiminden örnekler gösterilebilir. 10-11. yüzyıllara tarihlenen Selime-Yaprakhisar yerleşimi (Kalas, 2006) ve Nevşehir’deki 11.-12. yüzyıllara tarihlendirilen Karanlık Kilise’nin dekoratif öğeleri Mahkemeağcin’deki mekanların düzenlemeleri ile örtüşmektedir. Kappadokia ve Frigya bölgelerindeki yine kaya oygu kiliselerde oldukça yaygın görülen Malta haç bezemesi Mahkemeağcin’deki şapel ve tören mekanlarının tavana yakın merkezi noktalarında yer almaktadır (Kalas, 2006; Olcay Uçkan, 2010).

Alt kattaki mekanlar depolama, mutfak ve şarap işlikleri olarak tasarlanmıştır. Bu bölümdeki 8 mekandan ilk oda (No. 1), köy evinin kullanım alanı içinde kaldığından sadece bir depolama alanı olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Hemen yan tarafında kuzey-güney doğrultulu bir şarap işliği yer almaktadır³ (No. 2). Güney duvarı ve tonoz örtüsünün girişe yakın uç kısmı tahrip olmuştur. İşlik, yüksekçe bir üzüm ezme havuzu ve biriktirme haznesi bulunan, önünde geniş dikdörtgen bir ön mekanın bulunduğu bir alandır. Güneri, Kayseri Soğanlı Vadisi boyunca yürüttüğü araştırmalar neticesinde bu tipteki işliklerin yoğunlukta olduğunu belirtmektedir (Ayrıca diğer tipler için de bkz. Güneri, 2021). Ezme havuzuna her iki tarafından merdivenler ile çıkılmaktadır, bu da havuz ile biriktirme teknesi arasında yaklaşık

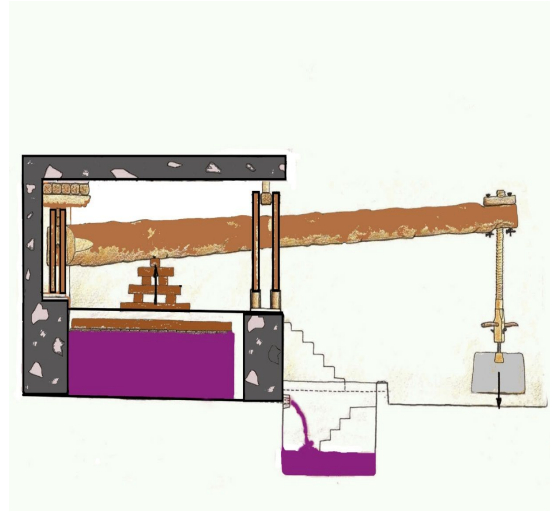
³ 2020 yılı kazı çalışmalarıyla, merkezdeki bu yerleşim dışında Çeltikçi mahallesine doğru olan yönde, Mahkemeağcin’e 5 km uzaklıkta başka bir üzüm işliği daha ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan Değirmenyolu’nda da şarap işliği bulunmaktadır.

iki metre kot farkı yaratmaktadır. Tekne kısmının cephesinde, tahliye giderinin üzerinde ve mekanın arka duvarında ortalanmış şekilde birer haç motifi yer almaktadır. Girişe yakın duvarlarına ΕΘ, ΠC, MK şeklinde harf karakterleri kazınmıştır. Ezme işleminin gerçekleştirilmesinde havuzların bulunduğu zeminin arka duvarında yer alan nişlere sabitlenmiş kaldırma kolu bulunmaktaydı (Resim 8-9). Havuza basamaklardan çıkarılan üzümlerin, ahşap bir sıkma aleti marifetiyle sıkıştırılarak suyu alınmaktaydı. Sıkma havuzunun arka duvarında yer alan dikdörtgen yuva, işlemi gerçekleştirecek hatılın arka ucunu sabitlemek için açılmıştır. Odanın hemen hemen ortasına kadar uzanan hatılın diğer ucunda ise ağırlık yer almaktaydı. Ağırlık ya makara sistemi ile ya da vida şeklinde bir mekanizma ile hatılın aşağı çekilmesini ve üzümlerin sıkılmasını sağlamaktaydı⁴ (Resim 9).

Resim 8. Üzüm İşliği (No. 2)

Resim 9. Üzüm sıkma ünitesi (M. Sevim)

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Hatıl ile üzüm çuvalarının arasında havuzun içerisindeki bütün üzümlerin aynı anda ezilebilmesi için paravan ve kule adı verilen ahşaptan aparatlar kullanılmaktaydı. İşlem ilerledikçe kuleye ek yapılarak üzüm suyunun tamamen çıkarılması sağlanırdı. Üzüm işliklerinin sıkma havuzu kenarlarında, baskı işini yapacak ahşap aleti sabitlemek için açılmış yuvalar halen mevcuttur. Ayrıca sıkma havuzları üzümlerin ayakla çiğnenmesi için de uygun genişliktedir ve üzümlerin sıkıldığı havuzun alt kısmında bir tahliye deliği vardır. İşlem sonucu çıkan şıra bu delik marifetiyle daha aşağıdaki şıra havuzuna dökülürdü (Brun ve diğerleri, 2018, s.169). Elde edilen üzüm suyu daha sonra amphoralar ile işlik yanındaki mahzenlere götürülürdü. Burada depolanan işlenmiş ürünün, yukarıda bahsedildiği gibi limanlara ya da Hac yolu üzerindeki yerleşimlere taşınmış olduğu düşünülebilir. Üzüm suyunun sadece şarap yapımında kullanıldığını düşünmemek gerekir. Elde edilen şıra aynı zamanda pekmez ya da iyi bir dezenfektan olan sirke gibi ürünler elde etmek içinde kullanılmış olmalıdır. Mahkemeağcin çevresinde gerçekleştirilmiş yüzey araştırmaları Bizans döneminde bölgede yaygın şarap üretiminin varlığını ortaya koymaktadır⁵. Tespit edilmiş olan Hristiyan

⁴ Plinius, *Naturalis Historia* eserinde şarap ve zeytinyağı üretiminde kullanılan üç farklı pres mekanizmasını açıklamaktadır: ipler ve deri kayışlarla çalışan kiriş presleri, vida ve kiriş sistemleri ve doğrudan vida presleri. Detaylı bilgi için bkz. Burton ve Lewit (2019). Ayrıca torcularium yapılarının İspanya'daki örneklerine dönük olarak bir detaylı çalışma için bkz. Revilla & Martín-Arroyo & Oliveras (2017).

⁵ Alıçdağı ve Değirmenyolu'ndaki işlikler örnek olarak verilebilir. Buradaki işlik alanları ne yazık ki kaçak kazılarla tahrip olmaktadır. İlk belgeleme Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından yapılmıştır.

sembollerle süslenmiş pres ağırlıkları, yerel taş işçiliğinin bir ürünü olarak değerlendirilmekte ve bölgenin erken Hristiyan dönemindeki ekonomik faaliyetleri ve dini uygulamaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır⁶.

Kudüs'teki Akeldama Manastırı'nda bulunan şarap işliğı, kayaya oygu mekansal düzenlemesi bağlamında Mahkemeağcin ile benzerlik göstermektedir. Yerel tüketim ve ihracaat için büyük miktarlarda üretim yapılan bu yerdeki şarap presleri Bizans döneminin ileri teknolojisini ve verimli üretim yöntemlerini yansıtmaktadır. Fermantasyon kapları etrafında inşa edilen merkezi çalışma yüzeyi, üzümün doğal fermantasyon sürecini optimize ederken, toplama kapları ve küçük nişler, şarap üretim sürecinin verimliliğini artırmaktadır (Dray, 2015, s.193).

Mahkemeağcin'deki üretim alanının çalışma düzenine dair iyi bir örnek, São Mamede Lorvão Manastırı'na ait, Egeas tarafından 8. yüzyıldaki Liébanalı Beatus'un yorumuna dayanarak kaleme alınmıştır (Resim 10). 12. yüzyıla tarihli olan kitapta yer alan betimlemelerden biri olan f.172v betimi üzüm hasadı ve üzümlerin preslenmesini konu almaktadır (Nascimento, 2016). Bu betimde Hazreti İsa'nın büyük hasır bir şapka giyinmiş olarak elinde orak ile hasat esnasında gösterildiği metaforik bir aktarım vardır. Öte yandan betim, şarap yapım sürecinin detaylarını içermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Burada, ahşap kolun çalışma prensibi gösterilmektedir.

Resim 10. Lorvao Kodeksinden f.172v betimi

Alt kottaki mekanlar depolama ve şarap işliğı düzeninde sıralı olarak devam etmektedir. Şarap işliğinin hemen yanındaki mekan ise sol yan duvarı boyunca seki bulunan bir dikdörtgen odadır (No. 3) ve olasılıkla depolama amacıyla oluşturulmuştur. İkinci bir işlik alanı (No. 4), ilki ile oldukça benzer mimaridedir (Resim 11). Giriş bölümünün hemen sol tarafında kare planlı bir

⁶ Bölgedeki bağcılık ve şarap üretiminin önemine işaret eden bu bulgular için bkz. Mitchell & Niewöhner & Vardar & Vardar, (2021).

oygu bulunmaktadır. İşliğin yan duvarlarında daha sonraki kullanıma işaret eden müdahaleler, oyuklar bulunmaktadır.

Resim 11. Alt kottaki ikinci şarap işliği

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

İşlik alanının solundan devam edildiğinde yine köy evlerinden biri tarafından kullanılmakta olan bir oda bulunmaktadır (No. 5). Ancak buraya erişilememiştir. Bu mekanın da solunda yan duvarları olmayan basit bir oygu alan görülmektedir (No. 6). Bu kot, köy evleri tarafından yoğun olarak tasarruf edildiğinden mekanların çoğu henüz tespit edilememiştir. Son olarak, kazılarla temizlenerek anlaşılır kılınmış olan 7. ve 8. mekanlar doğrudan ilişki içindedir (Resim 12). 7 No'lu oda, 3. No'lu odayla benzerlik gösterir ve buradaki seki, mekanın sağ yan duvarında yer almaktadır. Sol taraftaki duvara ise iki tane niş açılmıştır. Tavanda bir havalandırma deliği bulunan bu mekanın işlevi net değildir ancak mutfak olabileceği gibi, Güneri'nin belgelediği Soğanlı Vadisi'ndeki örnekleri andıran nişler ve baca boşluğu nedeniyle işlik de olabileceği düşünülmektedir (Güneri, 2013, s.121). Sağ duvara alelade açılmış bir oyuktan 8. Mekana yani şarap işliğine ulaşım sağlanmıştır. İşlik diğer iki örnekle benzer tiptedir, ancak ezme havuzuna erişen merdivenler burada yoktur. Şıra biriktirmeye yönelik iki haznesi bulunmaktadır. Mekanın işçilik kalitesi diğerlerinden farklı olarak gelişmiş bir izlenim vermektedir.

Mahkemeağcin'deki kurtarma kazıları maalesef arkeolojik küçük buluntu açısından oldukça zayıftır. Osmanlı dönemi'nden kap ve lüle parçaları ile birkaç Bizans Dönemi seramik fragmanı ötesinde bir veri elde edilmemiştir.

Resim 12. 7. ve 8. Mekanlar

Kaynak: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Arşivi

Mahkemeağcin kaya yerleşmesinin dağılım gösterdiği alanda arkeolojik araştırmalar kapsamında jeofizik çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında Kızılcahamam Kaymakamlığı tarafından desteklenen ve Ankara Üniversitesi YEBİM'den Prof. Dr. Kadioğlu ve ekibince hazırlanıp sunulan rapor, üzeri örtülü durumda olan kaya oygu mekanların varlığını ortaya koymuştur. Yapılan çalışma özelinde GPR derinlik düzlem kesitleri oluşturulmuş ve yapıların konum ve derinlik bilgileri konusunda fikir sağlanmıştır. Kaya yerleşiminin köye doğru olan üst bölümünde ve tepede bulunan deponun batı tarafında yaklaşık 5 metre derinliklerde olası boşlukların olduğu görülmüştür. Deponun yanında olduğu görülen boşluk alanlar büyük ihtimalle doğal oluşumlara işaret etmektedir. Köyün camisinin önünde başlayarak 48/a nolu konutun bitimine kadar olan bölgede Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından yapılan kazılarla belirlenmiş bir mekan daha bulunmaktadır. Buranın devamında yaklaşık 3.5-4.0 metre ve 10 metre derinliklerde üst bölümünün başladığı düşünülen 5 boşluk alanı yine GPR verileri sayesinde belirlenmiştir. Böylece 21 olduğu düşünülen mekan sayısı bu çalışma ile ileride yapılacak olan arkeolojik araştırmalarla artacak gibi görünmektedir.

2. Osmanlı Dönemi'nde Mahkemeağcin / Akçain

Mahkemeağcin ve çevresini kapsayan bölge 1423 tarihinden itibaren Turasan Bey tarafından kurulan vakfiyenin arazisidir. Kaya yerleşiminin bulunduğu Yabanovası nahiyesinde Akçain/Ağcain köyünün tamamı, arazisi, Osmanlı dönemi'nde bu bölgede yaşamış olan Mihal, babası Yorgi, kızı Gerne ve eşi Mariye isimli yerleşiklerin köle olduğu ve vakfa tabi oldukları ifade edilmektedir (Kılıcı, 2014, s.116). 867 / 1463 tarihli tahrir defterinde Akçain'in bulunduğu köylerin bu vakıf kapsamında olduğu, Ankara'da bulunan bir caminin, zâviyenin ve türbenin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik vakfedildiği belirtilmiştir (Arıkan, 1958).

Geç Osmanlı döneminden Mahkemeağcin/Ağcain ve çevresinde ancak birkaç ev onarımları geçirerek günümüze ulaşabilmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin gerçekleştirdiği arkeolojik kazı çalışmalarında köydeki Osmanlı dönemi yaşantısını doğrulayan küçük buluntular da ele geçmiştir. Mahkemeağcin içindeki üzüm işliğinde ele geçen XIX. yüzyıla ait lüle ve seramik parçaları ile köyün 5 km uzağındaki üzüm işliğinde çıkarılan diğer bir lüle parçası, Geç Osmanlı dönemindeki yaşama ait izlerdir. Geç Osmanlı dönemindeki kullanıma işaret eden bir başka örnek olarak, özellikle bazı konaklama odalarının zeminlerine oyulmuş çukurlar gösterilebilir. İkincil kullanıma ait oldukları asimetrik konumlarından dolayı net olarak görülmekte, kısa kenarlarındaki menteşe yuvalarından oyukların ahşap bir kapakla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Soğuk tutabilmek amacıyla bozulması muhtemel yiyeceklerin depolandığı bir alan ya da mekanın işlevine yönelik olarak dolap gibi kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı odalarda ise duvar ve seki içlerinin oyularak hayvan yemliği yapıldığı görülmektedir. Ayrıca duvarlarda bulunan çok sayıda hayvan bağlama delikleri de mekanların uzun zaman ahır olarak kullanıldığını göstermektedir.

3. Kaya yerleşiminin mevcut durumu

Mahkemeağcin kaya yerleşimindeki mevcut mekanlar ve ortaya çıkarılan odalar, kaya bloğunun tuf olmasından dolayı çevresel koşullarından oldukça fazla etkilenmektedir. Zaman içerisinde doğal yollarla gerçekleşen ve insan marifetiyle oluşan tahribatlar neticesinde yerleşim günümüze oldukça tahrip olarak ulaşabilmiştir. Mekanların hava koşullarına bağlı olarak, yağmur ve güneşe maruz kalan ön cepheleri daha çok zarar görmüştür. Son olarak 1958 yılında meydana gelen büyük yıkımda odaların ön cephelerinin büyük bir kısmı çökmüştür. Üst kattaki konaklama odalarından sadece birinin girişi ile bir işliğin girişi ayakta kalabilmiştir. Mekanlarının hepsinde büyük çatlaklar tespit edilmiş olup, son iki yılda gerçekleşen çökmeler gibi yenilerinin de yakın bir zamanda olacağını yüksek bir ihtimal olarak ortaya koymaktadır. Hava koşullarının getirdiği tahribata oldukça açık olan tuf kayalığın dış etkenlerden koruyarak ayakta kalabilmesini sağlamak için restorasyon-konservasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Sonuç

Mahkemeağcin, eğer Legna istasyonunun buraya yakın bir yerde bulunduğu ya da doğrudan bu yerleşimin kendisi olduğu kabul edilirse, Ortaçağ Bizans yerleşim düzenine uygun şekilde yol ağına yakın bir noktada konumlandırılmış olabilir. 10. ve 11. yüzyıllar, kırsal alanların mekansal dönüşüm geçirdiği bir dönemdir. Bu bağlamda, köy toplumu zayıflamış ve köyler kilise ile toprak sahiplerinin kontrolünde özel mülkiyete dönüşmüştür. Aynı zamanda, 10. yüzyılda güçlenmekte olan aristokrasinin geniş mülkleri bulunmaktaydı; köylüler ve askerler ise onların otoritesi altındaydı. Aristokrasi, kırsal alanları kontrol eden askeri aristokrasi ile başkentte yaşayan sivil aristokrasi olarak iki gruba ayrılmıştı (Öztürk, 2010, s.329). Mahkemeağcin kaya yerleşmesinde izlenen şapel, kabul salonu ve şarap işlikleri gibi mekanların bir aradığı, bu komplekslerin kırsal ekonominin gerektirdiği tasarımla ve toplumun üst sınıfı tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu tür kompleksler, Orta Bizans Dönemi'nde Orta Anadolu'da yaygın olarak görülmektedir ve karşılaştırma örneklerinden yola çıkarak Mahkemeağcin yerleşmesi 11.-12. yüzyıl civarlarında iskan edilmiş olmalıdır. Büyük bir tarımsal kompleksin varlığı ve çok sayıda şarap presleri, bu yerleşimin geniş arazilere sahip olduğunu göstermektedir. Bizans elitleri, kırsal yerleşimlerin ekonomik ve idari yaşamında önemli bir rol oynamış, yerel tüketim ve ticaret için gerekli ürünlerin üretiminde etkin olmuşlardır. Mahkemeağcin'deki şarap işlikleri ile sofistike tarımsal altyapının varlığı,

bağcılık ve şarap üretiminin, işlik alanının üst katında bulunan mekanların dekorasyonları ve düzenlemeleri üzerinden yola çıkarak elitler tarafından yönetilen önemli bir ekonomik faaliyet alanı olduğunu göstermektedir. Bu kaya oygu mekanlardaki dekoratif unsurlar, ikonografi, pratik ve estetik kaygıların birleşimini göstermektedir. İnşaat ve dekorasyonda gösterilen bu özen, elitlerin kendi toplulukları içinde kültürel ve dini gelenekleri teşvik etme ve koruma rolünü vurgular niteliktedir.

Kaya yerleşmesinin hemen yakın çevresinde Hellenistik dönem yapı taşlarının devşirme olarak tespit edilmiş olması ve bir yazıtın bulunması, alanın tarihsel sürecinin izlerini ortaya koymaktadır. Galatlar'ın Tolistobog kavminin lideri Ortiagon'u anan bir anıta ait olan yazıt, kültürel süreklilik içindeki bölgenin Roma dönemi boyunca da bu ailenin kırsal mülklerinin merkezi olmuş olmalıdır.

Kaya yerleşimi ve işlikler, zaman içinde önemini yitirmiş, odalar ardından farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Kazılarda ele geçen XIX. yüzyıl seramik ve lüle parçaları ile oygu odaların önünde ayakta kalan birkaç sivil mimarlık örneği, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde bölgedeki varlığına işaret etmektedir.

Bazı kaya oyma yapılarında büyük çatlakların olduğu ve kaya kütlelerinin yerinden koparak düştüğü gözlemlenmiştir. Bu durum, Kızılcahamam-Çamlıdere Jeopark Projesi'nin 23 jeosit durağından biri olan ve 1. derece arkeolojik sit alanında bulunan bu yapıların, Mahkemeağcın köyünde yaşayanlar ile ziyaretçiler/turistler için bir güvenlik tehdidi oluşturmaya yol açmaktadır. Yerleşim doğal koşullar ve insan eliyle yapılan tahribatlar nedeniyle oldukça zarar görmüştür. Özellikle güneş ve yağmura maruz kalan yapıların ön kısımları zaman içerisinde yıkılmıştır. Kaya yerleşiminin, önüne inşa edilen Geç Osmanlı konutları ile beraber Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mahkemeağcın mahallesi kaya yerleşimi yapılarını, çevresine ait arkeolojik buluntuları ve tarihsel geçmişini dönemler halinde ele alarak incelemek daha anlaşılır olacaktır. Bunun yanı sıra, Mahkemeağcın kaya yerleşiminin korunması ve restorasyonu için gerekli önlemlerin alınması, bölgenin tarihi ve kültürel mirasının gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut yapıların restore edilmesi ve çevresinin düzenlenmesi, bölgenin turizm potansiyelini artırabilir ve yerel ekonomiye katkı sağlayabilir. Ayrıca, daha detaylı arkeolojik araştırmalar ve kazılar, bölgenin tarihi hakkında daha fazla bilgi edinmemize yardımcı olabilir ve Mahkemeağcın'ın bölgedeki önemi hakkında yeni perspektifler sunabilir. Öte yandan Mahkemeağcın Köyü, Kızılcahamam-Çamlıdere bölgesinin önemli jeolojik miras alanlarından biridir. Bu bölge, özellikle volkanik yapıları ve tüf kayaları ile dikkat çekmektedir ve korunması gerekli alanlardandır.

Kaynakça

- Arıkan, M. (1958). H. 867 tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalarla metin tespiti), [Doktora tezi], Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Belke, K. (1996). Paphlagonien und Honorias (Band 9). H. Hunger (ed.), *Tabula Imperii Byzantini* (Bd. 249). Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Brun, J. P., Garnier, N., & Olcese, G. (2018). Archaeology and Economy in the Ancient World-19th International Congress of Classical Archaeology, Cologne/Bonn. <https://doi.org/10.11588/propylaeum.640>
- Burton, P., & Lewit, T. (2019). Pliny's Presses: the True Story of the First Century Wine Press. *Klio*, 101(2), 543–598. <https://doi.org/10.1515/klio-2019-0041>
- Darbyshire, G., Mitchell, S., & Vardar, L. (2000). The Galatian Settlement in Asia Minor. *Anatolian Studies*, 50, 75–97. <https://doi.org/10.2307/3643064>
- Dray, Y. (2015). The Wine Making Process in the Improved Byzantine wine press. A. Diler, K. Şenol, & Ü. Aydınoğlu (Eds.), *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean During Antiquity* (International Symposium Proceedings 17–19 November 2011 Urla-Turkey) (pp. 191–199). İzmir.
- Evcim, S. (2016). Frigya Bölgesi'nde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 861-876. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/26332/280114>
- Güneri, D. (2021). Soğanlı Vadisi Şarap İşlikleri. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(15), 387-408. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/62183/901028>
- Izdebski, A. (2012). The Changing Landscapes of Byzantine Northern Anatolia. *Archaeologia Bulgarica*, 16, 47-66.
- Kadioğlu, M., Görkay, K., & Mitchell, S. (2011). Roma Döneminde Ankyra. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kalas, V. (2006). The 2004 survey of the Byzantine settlement at Selime-Yaprakhisar in the Peristrema Valley, Cappadocia. *Dumbarton Oaks Papers*, 60, 271-293.
- Kazancı, N., & Suludere, S. (2017). Geç Oligosen-Erken Miyosen Döneminde Anadolu'da Volkanizmanın Gelişimi. *Journal of Geological Studies*, 45(2), 123-145. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/145644>
- Kılıcı, A. (2014). Turasan Bey Ankara'da Erken Osmanlı Ümerasından Turasan Bey ve Eserleri. Ankara.
- Koçan, N. (2013). Kızılcahamam-Çamlıdere (Ankara) Bölgesi Jeolojik Mirasının Koruma Kullanma Potansiyeli. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 13(1), 36-47. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kastorman/issue/17231/179957>
- Mitchell, S., & French, D. (2019). The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra) 2: Late Roman, Byzantine, and Other Texts. *Vestigia* 72. Munich: Verlag C. H. Beck.
- Mitchell, S., Niewöhner, P., Vardar, A., & Vardar, L. E. (2021). Church Building and Wine Making East of Ankara. Regional Aspects of Central Anatolia in the Early Byzantine Period. *Gephyra*, 21, 199-229. <https://doi.org/10.37095/gephyra.875328>
- Nascimento, A. (2016). Os antigos códigos de Lorrão: balanço de pesquisa e recuperação de tradições. Município de Penacova.
- Niewöhner, P., Vardar, A., Mitchell, S., & Vardar, L. E. (2022). Churches, Caves, and Fortifications in the Upper Siberis/Kirmir River Valley. On the Byzantine Settlement Archaeology of Rural Galatia, Central Anatolia: With an Appendix on a Roman Statue for Ortiagon, Tetrarch of the Tolistobogii. *Istanbul Mitteilungen*, 72, 1-73. <https://doi.org/10.11588/ista.2023.72>
- Olçay Uçkan, B. Y. (ed). (2010). Rock Architecture in Phrygia in Byzantine Period. Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, Eskişehir.
- Öztürk, F. G. (2010). A comparative architectural investigation of the Middle Byzantine courtyard complexes in Ağırsaray—Cappadocia: Questions of monastic and secular settlement [Doktora tezi], Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Peschlow, U. (2017). Ancyra. In P. Niewohner (Ed.), *The archaeology of Byzantine Anatolia: From the end of late antiquity until the coming of the Turks* (online edn). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190610463.003.0011>
- Revilla, V., & Martín-Arroyo, D., & Oliveras, A. (2017). The Wine Economy in Roman Hispania. *Archaeological Data and Modellization*. J. R. Rodríguez (ed.), *Roman Economy: New Perspectives*, Barcelona University Press, 189-237.
- Rodley, L. (1985). *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*. Cambridge.
- Sökmen, E. (2016). *Surveying the Pontic landscape through the fortresses of the Mithradatids* [Yayınlanmamış Doktora tezi], Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- Vardar, L. (2005). Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzey Araştırması: Ankara ve Kırıkkale İlleri 2003, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2003-2004 Yıllığı, 309-332.
- Varol, E., Temel, A., Gourgaud, A. (2008). Textural and Compositional Evidence for Magma Mixing in the Evolution of the Çamlıdere Volcanic Rocks (Galatean Volcanic Province), Central Anatolia, Turkey. *Turkish Journal of Earth Sciences*, 17(4). Erişim adresi: <https://journals.tubitak.gov.tr/earth/vol17/iss4/4>